

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4 Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1 Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 4. do 7. novembra 2014. godine donijela je

ODLUKU

I

Historijska građevina – Zgrada kina Apolo u Sarajevu proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik nalazi se na prostoru označenom kao k.č. 1617, k.o. Sarajevo IV (novi premjer) što odgovara k.č. 29, 81 i dio 46, k.o. Sarajevo XLIX (stari premjer), z.k. uložak br. 67 i 78, općina Centar, Sarajevo, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH" br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, restauraciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U svrhu trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite koje se odnose na prostor definiran u tački I stav 2 ove odluke:

- dopušteni su istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi na sanaciji i prezentaciji spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnoga za prostorno uređenje (u daljem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nadležna služba zaštite);
- prilikom radova na restauraciji objekta neophodno je sačuvati njegov izvorni izgled;
- dozvoljena je adaptacija prostora u cilju njegovog prilagođavanja savremenim potrebama (instalacije grijanja i drugi radovi vezani za enterijer), pod

uvjetom da se sačuvaju stilske karakteristike objekta, uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno nadziranje nadležne službe zaštite;

- objekat se može koristiti u stambene, poslovne, obrazovne i kulturne svrhe, odnosno na način koji neće ugroziti integritet objekta i njegovo značenje u strukturi grada.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kojem su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi sprovođenja mjera utvrđenih u tač. II–V ove odluke te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije (<http://www.kons.gov.ba>).

VIII

Prema članu V stav 4 Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajući Komisije

Dubravko Lovrenović

Broj: 07.3-2.3-59/14-35
5. novembra 2014. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1 Zakona o sprovođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa članovima V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira na to da li je za navedeno dobro podnesen zahtjev.

Historijska građevina – Zgrada kina Apolo u Sarajevu nalazi se na Privremenoj listi Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika u sklopu Gradske ambijentalne cjeline Sarajevo, pod rednim brojem 546.

U skladu s odredbama Zakona, a na osnovi člana V stava 4 Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Zgrada kina Apolo u Sarajevu predstavlja jedno od rijetkih ostvarenja geometrijske secesije u Sarajevu i Bosni i Hercegovini. Projektirao ju je Ludvig Huber 1912. godine, građevina posjeduje visoku ambijentalnu vrijednost u nizu objekata Mis Irbine ulice, izvedenih u duhu historicizma i **bosanskog sloga**. Historijska zgrada, locirana na mjestu na kojem se nalazilo prvo kino izgrađeno u Sarajevu, zadržala je funkcionalni kontinuitet do druge decenije XXI vijeka kada se u objektu prestaju prikazivati filmovi.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis, arhitektonski snimak i fotografije;
- uvid u sadašnje stanje dobra;
- kopiju katastarskog plana;
- zemljišno-knjižni izvod;
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištene dokumentacije u okviru ove odluke.

Prema odredbi člana V stav 2 Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 37. Poslovnika o radu Komisije, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Komisija će pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika, podnosiocu peticije, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, stručnim i naučnim institucijama, stručnjacima i naučnicima, kao i drugim zainteresiranim licima da iznesu svoje stavove.

U skladu sa tim, Komisija je dopisom br. 07.3 – 35.2-8/14-43, od 25.03.2014. godine zatražila dostavljanje dokumentacije i stavova u vezi sa proglašenjem **Zgrade kina Apolo u Sarajevu** od: Arhiva BiH, Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, Federalnog ministarstva prostornog uređenja i okoliša, Zavoda za izgradnju Kantona Sarajevo; Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Kantona Sarajevo, Zavoda za planiranje razvoja Kantona Sarajevo i općine Centar.

- Komisija je dopisom br. 07.3 – 35.2-2/14-46, od 27.03.2014. godine zatražila dostavljanje dokumentacije i stavova u vezi sa proglašenjem **Zgrade kina Apolo u Sarajevu** od: Ministarstva prostornog uređenja Kantona Sarajevo.

- Komisija je dopisom br. 07.3 – 36.1-3/14-45, od 15.04.2014. godine uputila urgenciju za dobijanje katastarskih podataka vezanih za **Zgradu kina Apolo u Sarajevu** od: Općine Centar.

- Komisija je dopisom br. 07.3 – 35.3-45/14-11, od 16.04.2014. godine odgovorila na dopis: Općine Centar broj 07-23-621/14 od 08.04.2014. godine, kojim su tražena pojašnjenja vezana za podnosioca peticije i drugo.

- Komisija je dopisom br. 07.3 – 35.2-2/14-72, od 28.04.2014. godine zatražila dostavljanje dokumentacije i stavova u vezi sa proglašenjem **Zgrade kina Apolo u Sarajevu** od filmske kuće Forum Sarajevo.

- Komisija je dopisom br. 07.3 – 35.2-2/14-89, od 29.05.2014. godine zatražila od filmske kuće Forum Sarajevo odobrenje za ulazak saradnika Komisije u **Zgradu kina Apolo u Sarajevu** radi snimanja objekta.

- Komisija je dopisom br. 07.3 – 35.2-45/14-15, od 09.06.2014. godine odgovorila na dopis Filmske kuće Forum broj 47 od 04.06.2014. godine, potvrdivši da nije podnesena peticija za pokretanje procedure proglašenja **Zgrade kina Apolo u Sarajevu** nacionalnim spomenikom, s obzirom na to da se dobro nalazi na Privremenoj listi Komisije, u sklopu tačke 546 – Gradska ambijentalna cjelina Sarajevo.

Nakon toga, Komisiji je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- Federalno ministarstvo prostornog uređenja je odgovorilo dopisom broj 03-23-2-395/14 ID-2 od 08.04.2014. godine, u kojem se kaže da ne raspolažu podacima vezanim za predmetno dobro. U dopisu je iznesena sugestija da se što prije trebaju odrediti granice Gradske ambijentalne cjeline Sarajevo, koja se nalazi na Privremenoj listi nacionalnih spomenika i da nije realno očekivati da će Vlada Federacije moći osigurati sva potrebna finansijska i tehnička sredstva za zaštitu dobara koja budu proglašena nacionalnim spomenicima;

- Općina Centar je odgovorila dopisom broj 07-23-621/14 od 08.04.2014. godine tražeći pojašnjenja vezana za podnosioca peticije;

- Zavod za zaštitu spomenika u sklopu Federalnog ministarstva kulture i sporta je odgovorio dopisom broj 07-40-4-1556-1/14 od 31.03.2014. godine. Dopisom je utvrđeno da je dobro evidentirano, ali nije prethodno zaštićeno;

- Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo je odgovorio dopisom broj 12-23-1700/14 od 31.03.2014. godine, kojim je utvrđeno da se zgrada kina Apolo nalazi u obuhvatu za izradu Urbanističkog projekta "Kino – Sindikat". Osnovna smjernica je "Poboljšanje i unapređenje postojećih funkcija i fizičkih struktura uz sanaciju i adaptaciju bez povećanja izgrađenosti i promjene stilskih karakteristika;

- dana 28.05.2014. godine održan je sastanak sa direktorom filmske kuće Forum iz Sarajeva, na kojem je nagovještana namjera da se realizira projekat hotela na mjestu zgrade Kina Apolo
- Filmska kuća Forum Sarajevo je odgovorila dopisom 47 od 04.06.2014. godine na dopis Komisije br. 07.3 – 35.2-2/14-89 od 29.05.2014. tako da je zatražila podatke da li je neko podnio peticiju za proglašenje **Zgrade kina Apolo u Sarajevu** nacionalnim spomenikom.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Zgrada kina Apolo se nalazi u centralnom dijelu Sarajeva u južnom nizu Mis Irbine ulice,¹ preko puta parka zgrade Predsjedništva Bosne i Hercegovine.² Sa zapadne strane, u istom se nizu nalazi uglovnica Hadim Alipašinog vakufa,³ a sa istočne strane historicistički stambeno-poslovni objekat građen tokom istog austrougarskog perioda.

Nacionalni spomenik nalazi se na zemljištu označenom kao k.č. 1617, k.o. Sarajevo IV (novi premjer) što odgovara k.č. 29, 81 i dio 46, k.o. Sarajevo XLIX (stari premjer); z.k. uložak br. 67 i 78, općina Centar, Sarajevo, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Oblikovanje zgrade **kina Apolo** je moguće posmatrati u procesu izdvajanja geometrijske secesije iz razvijenog secesijskog izraza u Sarajevu i Bosni Hercegovini. Prethodno je izveden čitav niz secesijskih objekata, počevši od kraja XIX vijeka, kada Josip Vancaš izvodi stambeno-poslovni objekat u Štrosmajerovoj ulici, istovremeno sa izvedbom prvih secesijskih ostvarenja u Beču.⁴

Na prelazu iz XIX u XX vijek Josip Vancaš izvodi Zgradu *malodobnih nasljednika Avram Zadik Danona* i *Upravnu zgradu Trgovačko-transportnog*

1 Ulica se proteže od Koševskog potoka na zapadu do ulice Branilaca grada na istoku. Na tom mjestu se nalazila mahala *Sahtijandži hadži-Mahmud balije*, nastala tokom druge polovine 16. vijeka te se saobraćajnica zvala *Sahtijanuša*. Tokom XIX vijeka prostor se zvao *Pod Musalom*, po muslimanskoj musali na otvorenom, na mjestu današnje zgrade Predsjedništva BiH. Današnje ime ulica nosi po engleskinji Adelini-Pauli Irby (1833. Boyland-Hally – 1911. Sarajevo) velikoj dobrotvorki u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji, koja se nastanila u Sarajevu 1866. godine kada otvara Žensku školu. – Alija Bejtić. *Ulice i trgovi Sarajeva*. Sarajevo: Muzej grada Sarajeva, 1973., str. 257.

2 Vidi Odluku Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju **Zgrade Predsjedništva Bosne i Hercegovine (Zgrada Zemaljske vlade I) u Sarajevu** sa sjednice održane u Sarajevu od 27. maja do 02. juna 2008. godine.

3 Vidi Odluku Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju **Zgrade Zemaljskog vakufa (Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Vakufske direkcije) i Hadim Ali-pašinog vakufa u Sarajevu**, sa sjednice održane u Sarajevu od 11. do 17. septembra 2007. godine

4 Ibrahim Krzović. *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Kulturno naslijeđe, 2004. godine, str. 38, 26 i 27.

Secesijska arhitektura Bosne i Hercegovine, koja se razvija istovremeno sa onom u Austriji, bila je pod direktnim utjecajem bečke kulturne sredine – Nedžad Kurto. *Arhitektura Bosne i Hercegovine – Razvoj Bosanskog stila*. Sarajevo: Kulturno naslijeđe, 1998., str. 142 i 143.

akcionarskog društva (*Lagerhaus*)⁵, a 1901. godine projektira Vilu Ješue D. Saloma na Obali Kulina bana 20, kao "palatu u malom".⁶

Dioniz Sunko, 1911. godine (izvedba 1912/13) projektira zgradu Hrvatskog društva "Napredak", gdje su već uočljivi prvi znakovi geometrijske stilizacije secesijskih elemenata na sjevernoj fasadi.⁷

Iste, **1912. godine** kada se izvodi kino Apolo, izvršena je adaptacija i nadogradnja Oficirske kasine u Sarajevu,⁸ kada je izgrađena koncertna dvorana dekorirana u duhu secesije.⁹

Godinu dana nakon izvedbe kina Apolo, 1913. godine, Jan Kotera izvodi Zgradu Slavije u Sarajevu u čistom duhu geometrijske secesije,¹⁰ a Josip Pospišil zgradu Robne kuće Prčić u Tuzli, početkom 1914. godine, apstrahiranim jezikom secesije. Prethodno Vancaš izvodi objekat Patromlina u Sarajevu 1909. godine u sličnom maniru.¹¹

Naspram ovih djela arhitekture funkcionalizma na prelazu ka moderni, kino Apolo predstavlja ostvarenje koje je u enterijeru izvedeno čistim jezikom secesije, dok su na sjevernoj fasadi tek uočljivi elementi geometrijske secesije.¹²

Projekat je izradio **Ludvig Huber, augusta 1911. godine.**¹³ Koprojektant je bio arhitekta E. Kunc iz Graca. Unutrašnju dekoraciju su izveli Jung i Russ, a radovi su izveli Janes i Šnel iz Beča.¹⁴

Zgrada kina "Apolo" je svečano otvorena **22.09.2012. godine** u tadašnjoj Šahtijanuša ulici broj 19. Izvođač je bio poduzetnik Albert Metz, koji se odlučio da

5 I. Krzović. Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878–1918., katalog izložbe održane u Umjetničkoj galeriji BiH. Sarajevo: Skupština grada Sarajeva, 1987., str. 138 i 215 – Izvor – Arhiv BiH, ZVS – 1900, Inv. 438, š. 123 238/3.

6 Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Palate Ješue D. Saloma na Obali Kulina bana 20, na sjednici održanoj od 04. do 11. novembra 2008. godine u Sarajevu.

7 Ibrahim Krzović. Nav. djelo, Sarajevo, 2004., str. 112 i 113.

8 Objekat izgrađen 1880. godine, vidi Odluku Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Oficirske kasine (Dom Vojske Federacije, Dom Armije) u Sarajevu, sa sjednice održane od 14 do 20. marta 2006. godine u Sarajevu.

9 Ibrahim Krzović. Nav. djelo, Sarajevo, 2004., str. 113.

Istovremeno je građena zgrada Austrougarske banke na Obali, južno od Oficirske kasine, 1912 / 1913. godine, koja je izvedena u duhu secesije, sa elementima historicizma, po projektu Rudolfa Tonnieša –

Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Banke na Obali (bivši Objekat Filijale austrougarske banke) u Sarajevu, na sjednici održanoj od 01. do 04. decembra 2009. godine u Sarajevu.

10 Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Zgrade Slavije u Sarajevu, na sjednici održanoj od 3. do 5. februara 2014. godine u Sarajevu.

11 Ibrahim Krzović. Nav. djelo, Sarajevo, 2004., str. 180, 181, 184 i 185.

Istovremeno je građena zgrada Austrougarske banke na Obali, južno od Oficirske kasine, 1912 / 1913. godine, koja je izvedena u duhu secesije, sa elementima historicizma, po projektu Rudolfa Tonnieša –

Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Banke na Obali (bivši Objekat Filijale austrougarske banke) u Sarajevu, na sjednici održanoj od 01. do 04. decembra 2009. godine u Sarajevu.

12 Ibrahim Krzović. Nav. djelo, Sarajevo, 2004., str. 185.

13 Kopija originalnog nacрта sjeverne fasade iz 1911. godine u razmjeri 1:100 – Arhiv preduzeća "Forum", Sarajevo, april 2014. godine.

Izvedeno stanje se znatno razlikuje od projektovanog, u smislu da je projektom fasada bila riješena čistim jezikom secesije, dok izvedba sugerira utjecaje "geometrijske secesije"

14 Tehnički opis projekta adaptacije zgrade kina Apolo u hotel. Sarajevo: Tarik Tvrtković, arhitekta, oktobar 2011. godine.

investira kapital u prvo moderno kino u Sarajevu.¹⁵ Štampa je zabilježila da je zgrada rezultat "velikih studija Metza koje je učio na tom polju u Monarhiji, Njemačkoj i Francuskoj". Za upravitelja je angažirao Antona Walitsa koji je za to školovan, a u Beču je polagao ispit pred stručnom komisijom.¹⁶ U parteru su se nalazile odvojene lože sa po 4 sjedala. Samo je porodična loža na balkonu određena za veću porodicu i brojala je 12 sjedala. Bečka firma braće Thomet je izradila 600 udobnih sjedala. Za vrijeme projekcija svirala je vojna muzika pod dirigentskom palicom kapelnika Fuksa.¹⁷ Projektor je bio smješten na balkonu, među ložama, u armiranobetonskoj prostoriji, iz sigurnosnih razloga, odnosno opasnosti od požara.¹⁸

Prvi film u Sarajevu je prikazan u cirkusu 1897. godine (izvjesni Curiel), a sve dotadašnje improvizirane kinodvorane su stradale od požara.¹⁹

Kino "Apolo" je služilo izvornoj namjeni i tokom **perioda između dva svjetska rata**. Do kraja **1931. godine**, IV odjeljenje Drinske banovine u Sarajevu primilo je odgovore svih sreskih načelstava i gradskog načelstva Sarajevo, iz kojih je moguće zaključiti koliko je bilo aktivnih kina na području tadašnje Drinske banovine. U Tuzli i Valjevu su djelovala po tri kina, Užicu, Obrenovcu (Posavski srez) i Šapcu (Pocerski srez) po dva, Travniku, Ubu, Bijeljini, Brčkom, Brezi, Zenici, Žepču Loznici, Čačku (Trnavski srez), Sjetlini (Rogatički srez) po jedno. U Sarajevu su djelovala tri kina i to: Kino Apolo, kino Drina i kino Imperijal.²⁰

Ne postoji dokumentacija na osnovi koje bi se moglo zaključiti da li je zgrada pretrpjela oštećenja **tokom II svjetskog rata**, ali se može pretpostaviti da nije oštećena u znatnoj mjeri, a objekat je bio u funkciji.

Nakon završetka II svjetskog rata objekat zadržava izvornu namjenu, ali pod nazivom kino "Partizan".

Godine 1965. započeta je rekonstrukcija objekta, koja je završena **1967. godine** i u tom je periodu izvršena nadogradnja trećeg sprata.

Tokom zadnjeg rata (period 1992–1995) nisu zabilježena značajna oštećenja objekta, izuzev neznatnih oštećenja gelerima granata. Ispred objekta, kao i u unutrašnje dvorište je palo više granata.

Nakon 1992. godine kinu je vraćem izvorni naziv "Apolo" i izvedeni su radovi na sjevernoj fasadi objekta, usmjerenoj ka Mis Irbinoj ulici. Radove je preduzeo vlasnik preduzeća "Forum".

Početak druge decenije XXI vijeka izvedena je zadnja projekcija filma u kinu "Apolo" i otada kinosala služi kao skladište.

Danas se u objektu nalazi sjedište filmske kuće "Forum", a projekcije filmova se odvijaju na lokaciji nekadašnjeg kina "Dubrovnik".

15 Miroslav Prstojević. *Zaboravljeno Sarajevo*. Sarajevo: Ideja Sarajevo, 1992. godina, str. 216.

16 M. Prstojević. Nav. djelo, Sarajevo, 1992., str. 216.

17 ispostavilo se da je dvorana vrlo akustična. – "Sarajevski list", 24.09.1912. – M. Prstojević. Nav. djelo, Sarajevo, 1992., str. 216.

18 Bio je razrađen i mehanizam sa željeznim poklopcima koji se zatvarao u slučaju požara. Ranije dozvole su pokušali ishoditi Marija Goller 1910. godine i Josef Jobst iz Graca i Franc Josef Cesar 1911. godine, ali je tek Metzu dozvoljeno da izgradi stalnu kinodvoranu. – M. Prstojević. Nav. djelo, Sarajevo, 1992., str. 216.

19 Požari su se dešavali jer se celuloidna traka vrtila uz užarenu žarulju. Požar je izbio u kinu "Edison" i "Golerovom elektro-bioskopu" 1911. godine u Sarajevu. Kinooperater Antonio Gasparini je ostao bez šaka gaseci požar golim rukama.

Nakon otvaranja kina "Apolo", u Napretkovoju zgradi je otvoreno drugo "Imperijal-kino", 05.10.1913. godine. – M. Prstojević. Nav. djelo, Sarajevo, 1992., str. 216 i 217.

²⁰ Mina Kujović. *Popis bioskopa / kina na području Drinske banovine iz 1931. godine (Iz arhivske građe, prilog kulturnoj historiji)*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine, 2011. godina, str. 93–97.

2. Opis dobra

Zgrada kina Apolo se nalazi u nizu objekata izvedenih tokom austrougarskog perioda, a sjevernom fasadom je usmjerena ka Mis Irbinoj ulici, dok se sa južne strane nalazi unutrašnje dvorište Zgrade Sindikata.²¹

Tlocrtna osnova objekta je približno pravougaone osnove ukupnih dimenzija 15,50m x 28,60m, a **spratnost** objekta iznosi Sut+P+3.

Na sjevernoj strani, u centralnom se dijelu nalazi dvokrilni **glavni ulaz u parter** kinodvorane dimenzija 247 cm x 250 cm. Desno (zapadno) se nalazi još jedan dvokrilni **ulaz** dimenzija 180 cm x 250 cm, koji vodi do **balkona** kinodvorane u nivou prvog sprata i dalje ka **službenim prostorijama** na spratovima iznad.²²

Prvu prostoriju u prizemlju predstavlja **predulaz** (foyer) u parter kinodvorane dimenzija 6,35 m x 5,45 m, na čijem se kraju nalazi prostor **garderobe** širine 3,00 m.

Između **kinodvorane** na južnoj strani, unutrašnjih dimenzija 15,95 m x 10,50 m, i predulaza smješten je **prolaz** širine 1,20 m, izveden u pravcu istok – zapad. U centralnom dijelu prolaza prema jugu se nalaze dvokrilna vrata širine 1,30 m, kojima se pristupa parteru. Na bočnim stranama prolaza su smješteni ulazi širine 70 cm u **lože** dimenzija 1,50 m x 1,70 m. Lože su simetrično izvedene u odnosu na osovinu sjever – jug, i sa svake strane se nalazi po 3 lože.

Najveću površinu kinodvorane zauzima prostor **partera** sa osovinskim prolazom (sjever – jug) širine 120 cm, u sredini i 16 redova sjedišta na obje strane, po 8 sjedala (ukupno 256 sjedišta). U originalnoj je formi izdignuta **scena** širine 10,50 metara imala najvišu dubinu od 2,40 m, ali proširivanjem objekta tokom druge polovine XX vijeka, dubina je povećana za 5,00 m.

Sa bočnih strana, na istoku i zapadu se nalaze **pasaži** širine od po 175 cm, kojima je prvobitno bio izlaz iz kinodvorane. Dvorana je povezana sa pasažima dvokrilnim vratima dimenzija 170 cm x 250 cm i vratima dimenzija 70 cm x 200 cm. Na južnim krajevima pasaža se nalaze muški i ženski **sanitarni blokovi** dimenzija 2,05 m x 2,50 m.

U **nivou etaže** iznad prizemlja, na sjevernoj strani se nalazi unutrašnji **balkon** za posjetiće, širine koja odgovara širini dvorane ispod (10,50 m) i dubine od 7,20 m. Tu se nalazi 9 stepenasto uzdignutih redova sjedala, po 8 sjedišta na svakoj strani i stepenastim prolazom u sredini širine 125 cm (ukupno 144 sjedišta). Na bočnim stranama (istok i zapad) prema jugu se nalaze **proširenja** po 16 sjedišta na svakoj strani (ukupno 32 sjedišta). Na krajnjim južnim stranama proširenja u nivou balkona se nalaze pomoćne prostorije dimenzija 2,50 m x 2,05 m.

Na krajnjoj uzdignutoj sjevernoj strani, u nivou **druge etaže**, u osovini sjever – jug se nalazi **projekciona soba** dimenzija 2,60 m x 3,20 m²³. Sa bočnih strana se nalaze po 3 lože dimenzija 1,20 m x 1,50 m.

Iznad se nalazi **treća etaža** podignuta šezdesetih godina XX vijeka, koja je povezana sa etažama ispod stepeništa izvedenim u savremenim materijalima na zapadu i jugu. Tlocrtna osnova etaže odgovara dimenzijama etaža ispod. U

21 Objekat izveden pedesetih godina XX vijeka, po projektu Reufa Kadića.

22 Na krajnjim bočnim stranama se nalaze sporedni ulazi – dvokrilna vrata dimenzija 150 cm x 250 cm.

23 Ta prostorija je prema sjeveru osvijetljena ostakljenim vratima dimenzija 90 cm x 250 cm i dva bočna prozora dimenzija 50 cm x 160 cm. Ostakljenim vratima se pristupa zidanom vanjskom balkonu ukupnih dimenzija 300 cm x 70 cm.

centralnom dijelu se nalazi **interna projekciona sala** širine 8,50 m, na koju se prema sjeveru nadovezuje **mala projekciona soba** duboka 3,50 m²⁴. Na južnoj strani su smještene **sporedne prostorije**, a hodnikom širine 1,70 m se pristupa **upravnim prostorijama** preduzeća "Forum" na sjevernoj strani. U sklopu upravnih prostorija se nalazi prijemna kancelarija sa kuhinjom i upravna kancelarija za sastanke na krajnjoj sjevernoj strani.

Sjeverna fasada, usmjerena prema ulici, posve je simplificirana, ali ipak odražava značajke estetike geometrijske secesije.²⁵ Fasada je izvorno vizuelno simetrično komponirana i homogena, vertikalno raščlanjena na tri pojasa sa prozorima raspoređenim u tri nivoa. Bočni pojasevi su u odnosu na središnji kasetno uvučeni. Prozorski otvori su trifore – kod bočnih pojaseva uže no one isturenog središnjeg pojasa, koji je dodatno naglašen jednostavnim balkonom na drugom spratu. Balkon je osmišljen tako da ujedno uokviruje prozorski otvor prvog sprata. Prozorski otvori prizemlja nisu naglašeni dekorativnim programom, dok su prozori prvog i drugog sprata naglašeni bijelim poljima sa konzolnim završecima (kod bočnih prozorskih otvora prvog sprata konzole su kružnog oblika blago profilirane u odnosu fasadno platno). Ritmičnost fasade postignuta je varijacijama u dimenzijama prozora – na prvom katu su "zdepasti" te sugeriraju težinu i stabilnost, dok su na drugom spratu vitki i sugeriraju lakoću. Ova odstupanja su vrlo jedva primjetna, jedva primjetna, ali značajna u ukupnom dojmu fasadne kompozicije.

U Sarajevskom listu od 3. septembra 1912. godine objavljen je opsežan opis objekta:

"Samo kazalište podignuto je u centru grada, upravo licem prema vladinoj palači. Ima uglednu fasadu, koja je izgrađena u lijepom secesionističkom stilu. Ističe se među ostalim zgradama Sahtijanuševih ulice, te svakome prolazniku već izdaleka upada u oči. Sa pravom se može ustvrditi, da je poznati arhitekt L. Huber sa velikom vještinom riješio tegotnu facade za to kazalište".²⁶

Od homogenosti fasadnog platna diskretno odstupa samo treći sprat koji je nadograđen 1967. godine. Ipak ovo rješenje zbog svoje jednostavnosti (neprekidni niz prozorskih otvora koji nosi ravni krov) nije ugrozilo izvorni koncept.

Za razliku od strogosti i skromnosti dekorativnog programa fasade onaj u kinosali je iznimno bogat čak kitnjast i podrazumijeva dekorativne elemente floralne secesije – olistalo granje, vijence, girlande, trake, pilastre sa ukrašenim volutama. Plastika je izvedena u umjetničkom ateljeu iz Beča. Dekorativni program kinosale podrazumijeva ukrase na stropu, balkonu, iznad kinoplatna, te pilastrima koji razdvajaju balkonske lože. Balkon je ukrašen vijencima koji su spojeni girlandama sa vitičastim završecima u neprekidni niz; kapiteli pilastara koji razdvajaju balkonske lože ukrašeni su glavama djevojaka; bačvasti svod je podijeljen profilacijom na pravougaona polja ispunjena raskošno olistalim granjem, dok je kinoplatno diskretno obrubljeno profilacijom koja s bočnih strana sugerira pilastre, a iznad platna su izvedena dva krilata bića prikazana u profilu.

U ranije spomenutom članku stoji opis:

"Sama unutrašnja izrada kazališnih prostorija, osobito stropa, te balkona, koji se savija u obliku potkove, vrlo je ukusno i upravo umjetnički izvedeno. Stukaturne

24 U toj prostoriji su sačuvani kinoprojektori koji su bili u upotrebi tokom druge polovine XX vijeka.

25 Ibrahim Krzović. *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Kulturno naslijeđe, 2004., str. 112, 113.

26 Gradske vijesti. "Apollo - Kino", "Sarajevski list", 192, 3. IX 1912.

izrade u gipsu izveo je u čisto bijeloj boji, umjetnički atelijer Jung & Russ iz Beča. Osobito se lijepo ističu pozlaćeni rubovi i markirani dijelovi reljefa na stropu, tako da se ona lijepa plastična i umjetna izrada prekrasno podiže sa svoje podloge. U kazalištu već u prvi mah ugodno djeluje lijepo bijelo električno svjetlo, koje dolazi od stotine i stotine električnih žarulja koje su smještene na stropu, balkonu i postranim zidovima kazališta, te daju svjetlo u jakosti od 3500 svijeća".²⁷

U pogledu **materijalizacije**, nosivi zidovi su rađeni od kvalitetne opeke i kamena, po propisima Građevinskog reda iz 1893. godine. Debljina vanjskih nosivih zidova u prizemlju iznosi 45 cm. Međuspratna konstrukcija je drvena, izuzev dograđene konstrukcije trećeg sprata koja je čelična. Konstrukcija dograđenog dvovodnog krova je čelična, a pokrov od lima.

Prozori i vanjska i unutrašnja vrata su drveni, izuzev prizemne metalne bravarije na sjevernoj uličnoj fasadi. Betonsko stepenište do nivoa drugog sprata je obloženo kamenom savremene izrade, bez rukohvata. Jednokrako stepenište od drugog do trećeg sprata je kameno sa širokim drvenim rukohvatom savremene izrade. Fasade su malterisane, izuzev niskog prizemnog sokla koji je od kamena.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Zgrada kina "Apolo" u Sarajevu nalazi se u okviru *Gradske ambijentalne cjeline Sarajeva*, upisane na *Privremenu listu nacionalnih spomenika* Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika pod rednim brojem 546.

Prema podacima Zavoda za zaštitu spomenika Federalnog ministarstva kulture i sporta²⁸, Zgrada kina Apolo, općina Centar, Sarajevo je evidentirana pod nazivom **Kino "Apolo", Ulica Mis Irbina 2, Sarajevo**, ali nije upisana u registar spomenika kulture.

Po podacima Zavoda za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Programom razvoja gradskog jezgra Sarajevo (Službene novine Kantona Sarajevo broj 13/2000 i 4/2004) zgrada kina Apolo se nalazi u obuhvatu za izradu Urbanističkog projekta "Kino – Sindikat". Površina obuhvata iznosi oko 1,0 ha i obuhvata prostor između ulica Kulina bana, La Benevolencija, Mis Irbina i Reisa Dž. Čauševića. Osnovna smjernica za izradu navedene dokumentacije je "Poboljšanje i unapređenje postojećih funkcija i fizičkih struktura uz sanaciju i adaptaciju bez povećanja izgrađenosti i promjene stilskih karakteristika"²⁹.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Nije poznato da su vršeni posebni istraživački ili konzervatorsko-restauratorski radovi na **Zgradi kina Apolo u Mis Irbinoj ulici** prije 1965. godine.

4.1. Ostali radovi

Godine 1965. započeta je rekonstrukcija objekta, a kao izvođač radova se pojavljuju firme GP "Bosna", "Instalater", "Javor", "Igman", kao i P. Krstulović³⁰.

²⁷ Ibid.

²⁸ Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sklopu Federalnog ministarstva kulture i sporta, broj 07-40-4-1556-1/14 od 31.03.2014. godine.

²⁹ Dopis Zavoda za planiranje razvoja Kantona Sarajevo broj 12-23-1700/14 od 31.03.2014. godine.

³⁰ Podaci sa metalne ploče postavljene u visini 1. sprata na stubištu zgrade kina Apolo. P. Krstulović je najvjerovatnije ime skulptora – restauratora koji je izveo radove na vrijednoj secesijskoj dekoraciji kinosale.

Radovi su završeni **1967. godine**, i sve je rađeno pod pokroviteljstvom inženjera O. Malkina, J. Milića, B. Bajagića i I. Semenika. Izvršena je dogradnja treće etaže, izvedeni su radovi u enterijeru i radovi na fasadi.

Tokom druge polovine XX vijeka izvršeno je više intervencija na objektu kojima je izmijenjen izvorni izgled. Jednom od tih intervencija promijenjen je oblik vanjskih otvora na sjevernoj fasadi i izvršena je dogradnja kinosale na jugu, prema unutrašnjem dvorištu³¹.

Nakon 1995. godine izvršeni su radovi na sjevernoj fasadi objekta, kada je dat novi kolorit fasadi.

Godine 2011. idejni projekat je izradio arhitekt Tarik Tvrković, kojim je zgrada kina Apolo adaptirana u hotel. Projektom je predviđeno povećanje spratnosti objekta prema unutrašnjem dvorištu, izmjena sjeverne fasade prema Mis Irbinoj ulici, te postavljanje staklene stijenke ispred, gdje bi bila oslikana fasada po originalnom Huberovom nacrtu. Glavni ulaz u hotel je predviđen na istom mjestu, prema ulici Mis Irbina. Predviđena je dogradnja prema unutrašnjem dvorištu i spajanje sa ulicom Musala, gdje je predviđen sporedni ulaz, te bi na taj način objekat bio u obliku slova "L". Predviđena je izgradnja gradskog hotela sa 4 zvjezdice, kapaciteta 133 sobe i 2 apartmana, 24 parking-mjesta u suterenu, ukupne površine od 8.130,00 m². Predviđena je spratnost Sut+Prizemlje+6+Etaža apartmana, s tim što je između druge i treće etaže predviđen mezanin. Projektom je predviđen hotel ukupne površine od 8.130 m²:

Suteren	1565,50 m ²
Prizemlje	818,70 m ²
I sprat	789,40 m ²
II sprat	783,20 m ²
Mezanin	784,80 m ²
III sprat	784,80 m ²
IV sprat	728,00 m ²
V sprat	661,00 m ²
Ap+teh. p.	554,00 m ²
Total	8130,00 m ²

5. Sadašnje stanje dobra

Zgrada kina Apolo u Mis Irbinoj ulici u Sarajevu se nalazi u vrlo dobrom konstruktivnom stanju. Dvovodni krov blagog nagiba na južnoj strani objekta propušta atmosfersku vlagu, tako da se u internoj prezentacionoj sali u nivou trećeg sprata nalaze velike količine vode. Zaštitni najloni postavljeni na podu ne mogu u potpunosti zaštititi veliku kinodvoranu ispod, s obzirom na obim propuštanja krova. Iz tog razloga, velika kinodvorana ispod je izložena riziku prodora vlage. Iz tog razloga nije u funkciji niti je snabdjevena električnom energijom.

Sjeverna fasada, koja je restaurirana nakon 1995. godine je djelimično oštećena. Na sporednoj dvorišnoj fasadi na jugu su vidljiva manja oštećenja od gelera granata.

6. Specifični rizici

31 Tehnički opis projekta adaptacije zgrade kina Apolo u hotel. Sarajevo: Tarik Tvrković, arhitekt, oktobar 2011. godine.

- Prodor atmosferske vlage,
- namjera da se objekat ukloni radi gradnje novog.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH" br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- Kvalitet obrade,
- Kvalitet materijala,
- Proporcije,
- Kompozicija,
- Vrijednost detalja,
- Vrijednost konstrukcije.

D. Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

- Djelo značajnog umjetnika ili graditelja,
- Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru.

F. Ambijentalna vrijednost

- Značenje u strukturi i slici grada.

G. Izvornost

- Oblik i dizajn,
- Materijal i sadržaj,
- Položaj i smještaj u prostoru.

H. Jedinstvenost i reprezentativnost

- Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila,
- Djelo vrhunskog umjetnika ili graditelja.

I. Cjelovitost (cjeline, područja, zbirke)

- Fizička cjelovitost (kompaktnost),
- Homogenost,
- Zaokruženost (kompletnost).

Sastavni dio ove odluke su:

-Imovinsko-vlasnička dokumentacija

- Kopija katastarskog plana 1617, k.o. Sarajevo IV (novi premjer), p.l. 711, br. plana: 9; Razmjera 1:1000 (stari premjer 29, 81 i dio 46, k.o. Sarajevo XLIX), izdata 21.04.2014. godine od Službe za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar Općine Centar, Kanton Sarajevo, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina;

- Zemljišno-knjižni izvod za zemljišne parcele br. 29 i dio 46, k.o. Sarajevo XLIX, broj z.k. uložka 67 i 78 (stari premjer), Nar. br. 065-0-RZ-14-002 623 od 19.05.2014.,

Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Sarajevu, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina;

- Zemljišno-knjižni izvod za zemljišnu parcelu br. 29, k.o. Sarajevo XLIX, broj z.k. uloška 67 (stari premjer), od 26.08.2011., Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Sarajevu, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

-Dokumentacija o prethodnoj zaštiti dobra

- Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sklopu Federalnog ministarstva kulture i sporta broj 07-40-4-1556-1/14 od 31.03.2014. godine,
- Dopis Zavoda za planiranje razvoja Kantona Sarajevo broj 12-23-1700/14 od 31.03.2014. godine.

-Fotodokumentacija

- Fotografija postojećeg stanja eksterijera **Zgrade kina Apolo u Mis Irbinjoj ulici u Sarajevu** iz 1987. godine – Ibrahim Krzović. Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878–1918., katalog izložbe održane u Umjetničkoj galeriji BiH. Sarajevo: Skupština grada Sarajeva, 1987.

- Fotografija postojećeg stanja enterijera i eksterijera **Zgrade kina Apolo u Mis Irbinjoj ulici u Sarajevu** iz aprila 2014. godine. Fotografirao arh. Adi Ćorović. (fotografirano digitalnim fotoaparatom Sony DSC – H10).

-Tehnička dokumentacija

- Kopija originalnog nacrtu sjeverne fasade iz augusta 1911. godine u razmjeri 1:100, arhitekta Ludvig Huber – Arhiv preduzeća "Forum", Sarajevo, april 2014. godine,
- Kopija originalnog nacrtu presjeka, tlocrta prizemlja i balkona iz augusta 1911. godine u razmjeri 1:100, arhitekta Ludvig Huber – Arhiv Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturnog i prirodnog naslijeđa, Sarajevo, maj 2014. godine,

-Projekat adaptacije zgrade kina Apolo u hotel. Sarajevo: Tarik Tvrtković, arhitekt, oktobar 2011. godine.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća **literatura**:

1973. Alija Bejtić. *Ulice i trgovi Sarajeva*. Sarajevo: Muzej grada Sarajeva, 1973.
1987. Ibrahim Krzović. *Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878– 1918.*, katalog izložbe održane u Umjetničkoj galeriji BiH. Sarajevo: Skupština grada Sarajeva, 1987.
1988. Borislav Spasojević. *Arhitektura stambenih palata austrougarskog perioda u Sarajevu*. Sarajevo: Svjetlost, 1988. (Arhiv BiH, ZVS – 1900, Inv. 438, š. 123 238/3).
1992. Miroslav Prstojević. *Zaboravljeno Sarajevo*. Sarajevo: Ideja Sarajevo, 1992.
1998. Nedžad Kurto. *Arhitektura Bosne i Hercegovine – Razvoj Bosanskog stila*. Sarajevo: Kulturno naslijeđe, 1998.
2004. Ibrahim Krzović. *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Kulturno naslijeđe, 2004.
2006. Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Oficirske kasine (Dom Vojske Federacije, Dom Armije) u Sarajevu, sa sjednice održane od 14. do 20. marta 2006. godine u Sarajevu.
2007. Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Zgrade Zemaljskog vakufa (Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Vakufske direkcije) i Hadim Ali-pašinog vakufa u Sarajevu, sa sjednice održane u Sarajevu od 11. do 17. septembra 2007. godine.
2008. Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Zgrade Predsjedništva Bosne i Hercegovine (Zgrada Zemaljske vlade I) u Sarajevu sa sjednice održane u Sarajevu od 27. maja do 02. juna 2008. godine.
2008. Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Palate Ješue D. Saloma na Obali Kulina bana 20 u Sarajevu, na sjednici održanoj od 04. do 11. novembra 2008. godine u Sarajevu.
2009. Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika o proglašenju Banke na Obali (bivši Objekat Filijale austrougarske banke) u Sarajevu, na sjednici održanoj od 01. do 04. decembra 2009. godine u Sarajevu.
2011. Mina Kujović. *Popis bioskopa / kina na području Drinske banovine iz 1931. godine (Iz arhivske građe, prilog kulturnoj historiji)*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine, 2011. godina.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Adi Ćorović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za cjeline graditeljskog naslijeđa i kulturne krajolike
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke

(opis fasada i dekorativnih elemenata kino sale):

*Aida Bičakčić, diplomirani historičar umjetnosti i diplomirani bibliotekar,
vanjski saradnik Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*